

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

Кафедра соціології

**ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ
РАЦІОНАЛЬНОСТІ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів вищої
освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»,
спеціальність – 052 «Політологія»

Одеса
2024

УДК 321.02

*Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 24.09.2024 р.)*

Укладач:

Яковлев Денис Вікторович – професор кафедри соціології Національного університету «Одеська юридична академія», доктор політичних наук, професор (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2828-4669>).

Рецензенти:

Наумкіна Світлана Михайлівна – завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор;

Краснопольська Тетяна Миколаївна – доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат політичних наук, доцент.

П18

Парадигми соціально-політичної раціональності : метод. рекомендації для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», за спеціальністю 052 «Політологія» [Електронне видання] / уклад.: Д.В. Яковлев ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса, 2024. – 35 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/28418>

Методичні рекомендації містять плани, завдання та рекомендовані джерела до практичних занять та самостійної роботи, а також питання для підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти.

Призначені для здобувачів вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія» з метою вивчення дисципліни «Парадигми соціально-політичної раціональності».

УДК 321.02

© Д.В. Яковлев, 2024

ЗМІСТ:

ВСТУП	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	6
НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ	7
Тема 1. Плюралізм інтерпретацій соціально-політичної раціональності. Методологічний інструмент аналізу, предмет аналізу, раціональність як цінність	7
Тема 2. Філософські джерела (І. Кант, Г. Гегель, Є. Бентам, Дж. С. Мілль) та етапи становлення раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках	9
Тема 3. Класична, некласична, постнекласична парадигми раціональності	11
Тема 4. Раціоналізація соціальної інтеракції у контексті модернізації	13
Тема 5. Постмодерністська критика соціально-політичної раціональності	15
Тема 6. Наукові картини світу, структура наукових революцій (Т. Кун), раціоналізація науково-дослідницьких програм, раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос)	17
Тема 7. Раціоналізація соціальної дії та соціально-політичної взаємодії (М. Вебер)	19
Тема 8. Теорія комунікативної раціональності Ю. Габермаса	21
Тема 9. Раціональний індивід: голосування, політика, повсякденне життя	23
Тема 10. Раціональна гра бюрократа: між суспільним інтересом та максимізацією ренти (В. Нісканен)	25
Тема 11. Раціональні індивіди й ірраціональні суспільства: логіка колективної дії (М. Олсон)	27
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	29
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	30
РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Парадигми соціально-політичної раціональності» вивчається здобувачами вищої освіти другого (магістерського) рівня у галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки», за спеціальністю 052 «Політологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Парадигми соціально-політичної раціональності» постають теоретичні та практичні напрацювання щодо раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках, її джерел (утилітаризму та прагматизму) та практик (комунікативна раціональність, системна раціональність, раціональний вибір, раціональні інституції та конституції). Особливу увагу приділено раціональності у наукових дослідженнях та змінах наукових парадигм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос).

Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти здатності застосовувати парадигми соціально-політичної раціональності до дослідження соціальних та політичних процесів, які відбуваються в сучасному суспільстві, вміння визначати особливості соціально-політичної раціональності та закономірності раціональної традиції, її впливу на соціальну та політичну взаємодію.

Завданнями курсу є:

- розуміти основні парадигми соціально-політичної раціональності;
- навчитись застосовувати парадигми соціально-політичної раціональності до дослідження сучасних соціальних та політичних процесів;
- аналізувати причинно-наслідкові зв'язки політичної діяльності крізь призму парадигми соціально-політичної раціональності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після вивчення дисципліни «Парадигми соціально-політичної раціональності» здобувачі вищої освіти повинні:

- застосовувати для розв'язування складних задач політичної науки розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту;
- застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань;
- приймати ефективні рішення з питань політики, політичних наук і дотичних проблем, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати розвиток політичних процесів; визначати фактори, що впливають на них і на досягнення поставлених цілей; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та імовірні наслідки політичних рішень;

– здійснювати управління складною діяльністю у сфері політики, політології та у ширших контекстах, розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності;

– критично осмислювати теоретико-методологічні основи дослідження безпеки, сучасні чинники міжнародної безпеки, оцінка співвідношення національної, регіональної та міжнародної безпеки, аналіз національної безпеки як частини національного інтересу держави;

– визначати стратегічні вектори внутрішньої та зовнішньої політики сучасної України, аналізувати фактори, що впливають на внутрішньо- та зовнішньополітичні процеси в Україні та напрямки реформ.

Обсяг дисципліни – 4 кредити (120 годин), форма підсумкового контролю – екзамен.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Шкала оцінювання			
100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	Fx	Незадовільно	Не зараховано
1-34	F		

Поточний контроль знань здобувачів освіти оцінюється за шкалою («2», «3», «4», «5»), з обов'язковим переведенням при підсумковому контролі оцінок в бали за допомогою шкали Університету до національної шкали та шкали ECTS.

Для отримання підсумкової оцінки здобувачу освіти необхідно мати не менше 1/2 оцінок від загальної кількості практичних/лабораторних занять та поточних контрольних заходів (реферату, контрольної роботи, завдань до самостійної роботи тощо).

Для переведення підсумкової оцінки у 100 бальну шкалу оцінювання знань середньоарифметична підсумкова оцінка множиться на коефіцієнт 20.

Якщо протягом вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти, який складає екзамен, набрав не менше ніж 1/2 від загальної кількості оцінок суму балів 90 та більше за шкалою оцінювання ECTS, то він має право отримати оцінку за набраними балами A/Відмінно без складання підсумкового контролю.

Здобувач освіти, який складає залік та набрав суму балів 60 та більше за шкалою оцінювання ECTS, отримує оцінку за набраними балами без складання підсумкового контролю. Якщо здобувач освіти бажає покращити оцінку, отриману як середньоарифметичну результатів поточного контролю, то він може скласти залік.

Здобувач освіти, який набрав менше ніж 1/2 від загальної кількості оцінок на практичних/лабораторних заняттях та поточних контрольних заходах та/або менше ніж 60 балів (для залікової дисципліни) та менше ніж 90 балів (для екзаменаційної дисципліни) складає залік/екзамен відповідно в обов'язковому порядку.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Тема	Лекційні заняття (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
1	Інтродукція. Плюралізм інтерпретацій соціально-політичної раціональності. Методологічний інструмент аналізу, предмет аналізу, раціональність як цінність.	1	2	4
2	Філософські джерела (І. Кант, Г. Гегель, Є. Бентам, Дж. С. Мілль) та етапи становлення раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках.	1	2	4
3	Класична, некласична, постнекласична парадигми раціональності	2	2	6
4	Раціоналізація соціальної інтеракції у контексті модернізації	2	2	4
5	Постмодерністська критика соціально-політичної раціональності	2	2	6
6	Наукові картини світу, структура наукових революцій (Т. Кун), раціоналізація науково-дослідницьких програм, раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос).	2	2	6
7	Раціоналізація соціальної дії та соціально-політичної взаємодії (М. Вебер)	2	2	6
8	Теорія комунікативної раціональності Ю. Габермаса.	2	2	6
9	Раціональний індивід: голосування, політика, повсякденне життя.	2	2	6
10	Раціональна гра бюрократа: між суспільним інтересом та максимізацією ренти (В. Нiskanen)	2	2	6
11	Раціональні індивіди й ірраціональні суспільства: логіка колективної дії (М. Олсон)	-	2	6
	Індивідуальне завдання	-	-	20
	Всього	18	22	80

Кожна із запропонованих тем має переліки питань для опрацювання під час практичних занять, а також завдання для самостійної роботи для закріплення відповідного тематичного матеріалу.

Правильність виконаних самостійних робіт перевіряє викладач.

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ТЕМА 1.

Плюралізм інтерпретацій соціально-політичної раціональності. Методологічний інструмент аналізу, предмет аналізу, раціональність як цінність

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Парадигми соціально-політичної раціональності» постають теоретичні та практичні напрацювання щодо аналізу та вивчення раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках, її джерел (утилітаризму та прагматизму) та практик (комунікативна раціональність, системна раціональність, раціональний вибір, раціональні інституції та конституції). Окрему увагу приділено раціональності у наукових дослідженнях та змінах наукових парадигм.

Питання до практичного заняття

1. Основні підходи до тлумачення «раціональності», «раціонального».
2. Соціальні складові та критерії раціональної поведінки.
3. Раціональність як предмет аналізу.
4. Раціональність та ефективність. Взаємозалежність політичної раціональності та економічного розвитку.
5. Альтернативи політичного та економічного розвитку з точки зору раціональності.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Особливу увагу варто приділити визначенням терміна «раціональність» у контексті соціально-політичних теорій, аналізуючи різні інтерпретації через наукові статті та книги.

Необхідно провести порівняльний аналіз основних підходів до тлумачення «раціональності», розглянути, як різні школи думки (класична, інституціональна, постмодерна) формують свої уявлення про раціональну поведінку та прийняття рішень. Зверніть увагу на соціальні складові та критерії раціональної поведінки, досліджуючи, як соціальні, культурні та економічні фактори впливають на формування уявлень про раціональність.

Визначте раціональність як предмет аналізу, розглянувши, яким чином ця концепція може бути застосована для оцінки політичних рішень і поведінки інститутів. Проведіть аналіз взаємозалежності між раціональністю та ефективністю, зокрема, досліджуючи концепцію політичної раціональності в контексті економічного розвитку.

Досліджуйте альтернативи політичного та економічного розвитку з точки зору раціональності, оцінюючи, як різні моделі (ліберальна, соціалістична, постколоніальна) по-різному трактують раціональність і її роль у суспільстві.

Вивчіть основні компоненти та характеристики соціально-політичної раціональності, акцентуючи увагу на критичних поглядах і обмеженнях концепції раціональності. Проаналізуйте, як плюралізм інтерпретацій раціональності може збагачувати наше розуміння політичних і соціальних процесів.

Підготуйтеся до обговорення та обміну думками на практичному занятті про роль соціально-політичної раціональності в сучасному світі, а також вплив різних концепцій раціональності на соціально-політичну сферу. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення плюралізму інтерпретацій раціональності в контексті сучасних соціально-політичних викликів.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначте спільне та відмінне у індивідуальних та колективних діях на основі «здорового глузду» та «раціональності».
2. Охарактеризуйте взаємну залежність політичної раціональності та економічного розвитку в умовах демократизації в Україні.
3. Оцініть альтернативи політичного та економічного розвитку України з точки зору соціально-політичної раціональності.

ТЕМА 2.

Філософські джерела (І. Кант, Г. Гегель, Є. Бентам, Дж. С. Мілль) та етапи становлення раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках

Тема досліджує, як ідеї раціональності формувалися через думки таких філософів, як І. Кант, Г. Гегель, Є. Бентам та Дж. С. Мілль. Протягом історії уявлення про раціональність проходили різні етапи, особливо під час суспільних криз, коли їх проблематизація ставала особливо актуальною. Просвітництво, як проект раціоналізаторського ставлення до світу, заклало основи для подальших соціальних та поведінкових наук. Утилітаризм Бентама також відіграв важливу роль у формуванні раціональної традиції, впливаючи на розуміння суспільного блага.

Питання до практичного заняття

1. Історичні етапи формування уявлень про раціональність.
2. Проблематизація раціональності як час суспільної кризи : ретроспектива питання.
3. Філософські парадигми раціональності.
4. Просвітництво як проект раціоналізаторського ставлення до світу.
5. Обговорення твору І. Канта «Що таке просвітництво».
6. Утилітаризм Є. Бентама як джерело раціональної традиції.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується ознайомитися з основними працями філософів, зокрема «Що таке Просвітництво?» І. Канта, «Хто мислить абстрактно?» Г. Гегеля, працями Є. Бентама та Дж. С. Мілля. Зосередьтеся на історичних етапах формування уявлень про раціональність, аналізуючи, як ці філософи впливали на розвиток парадигм соціально-політичної раціональності.

Необхідно дослідити історичні етапи формування уявлень про раціональність, виділивши ключові періоди та події, що вплинули на розвиток цієї концепції. Особливу увагу слід приділити проблематизації раціональності в контексті суспільної кризи, розглядаючи ретроспективу питання та його актуальність у сучасному світі.

Вивчіть філософські парадигми раціональності, аналізуючи різні підходи до її розуміння у працях Канта, Гегеля, Бентама та Мілля. Обговоріть просвітництво як проект раціоналізаторського ставлення до світу, акцентуючи на його значенні для формування сучасних концепцій раціональності.

Проведіть детальний аналіз твору І. Канта «Що таке просвітництво», обговорюючи його вплив на розвиток раціональної традиції та ключові ідеї, що стосуються свободи, розуму та суспільства. Досліджуйте утилітаризм Є. Бентама як джерело раціональної традиції, акцентуючи увагу на принципах максимізації користі та їх впливі на соціально-політичні теорії.

Підготуйтеся до обговорення та обміну думками на практичному занятті про роль філософських джерел у становленні раціональної традиції, а також їхній

вплив на сучасні соціальні та поведінкові науки. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення раціональності в контексті сучасних політичних та соціальних викликів.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити історичні етапи формування уявлень про раціональність та основних представників раціональної традиції на кожному етапі.
2. Дайте відповідь на питання: «Чому раціональність проблематизується під час суспільної кризи?». Обґрунтуйте. Наведіть приклади.

ТЕМА 3.

Класична, некласична, постнекласична парадигми раціональності

Тема досліджує еволюцію понять раціональності в науковому знанні. Класична, некласична та постнекласична парадигми пропонують різні інтерпретації цього поняття, що відображають зміни у підходах до соціальних наук. Раціональність розглядається як результат та процес мислення, що підкреслює важливість контексту у прийнятті рішень (Г. Саймон). Логіка раціонального індивіда та застосування принципу раціональності у соціальних науках дозволяють краще зрозуміти, як особисті та колективні рішення впливають на суспільство. Процедурна раціональність і якісний аналіз відкривають нові перспективи, підкреслюючи складність і багатогранність раціональних процесів у соціальних дослідженнях.

Питання до практичного заняття

1. Класична, некласична, постнекласична парадигми наукового знання та відповідні інтерпретації раціональності.
2. Поняття раціональності у соціальних науках.
3. Раціональність як результат та процес мислення (Г. Саймон).
4. Логіка раціонального індивіда
5. Застосування принципу раціональності у соціальних науках.
6. Процедурна раціональність.
7. Якісний аналіз : нові перспективи раціональності.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується ознайомитися з основними концепціями класичної, некласичної та постнекласичної парадигм наукового знання, а також їхнім впливом на інтерпретації раціональності.

1. **Парадигми наукового знання:** Досліджуйте класичну, некласичну та постнекласичну парадигми, звертаючи увагу на те, як кожна з них визначає раціональність. Проаналізуйте, які принципи та методи характерні для кожної з парадигм, і як вони впливають на розуміння раціональності в контексті наукового знання.
2. **Поняття раціональності у соціальних науках:** Вивчайте різні визначення раціональності в соціальних науках, зокрема, як це поняття інтегрується в дослідження поведінки індивідів, груп та інститутів. Оцініть, як соціально-культурний контекст впливає на інтерпретацію раціональності.
3. **Раціональність як результат та процес мислення (Г. Саймон):** Ознайомтеся з ідеями Герберта Саймона про раціональність, зокрема, його концепцією обмеженої раціональності. Проаналізуйте, як раціональність може бути розглянута не тільки як кінцевий результат, а й як процес, що формується в умовах обмеженої інформації та ресурсів.

4. **Логіка раціонального індивіда:** Розгляньте, як концепція раціонального індивіда застосовується в соціальних науках. Обговоріть, яким чином ця логіка може бути оскаржена в контексті реального поведінкового аналізу.
5. **Застосування принципу раціональності у соціальних науках:** Досліджуйте, як принцип раціональності впроваджується в різних галузях соціальних наук, таких як економіка, політологія, соціологія та психологія. Зверніть увагу на практичні приклади застосування.
6. **Процедурна раціональність:** Вивчайте поняття процедурної раціональності та її роль у прийнятті рішень в політиці, управлінні та суспільних процесах. Оцініть, як ця концепція може допомогти зрозуміти динаміку соціальних змін.
7. **Якісний аналіз: нові перспективи раціональності:** Розгляньте можливості якісного аналізу в контексті раціональності, акцентуючи на нових підходах і методах дослідження. Обговоріть, як якісний аналіз може розширити наше розуміння раціональності, включаючи соціально-культурні та психологічні аспекти.

Підготуйтеся до обговорення та обміну думками на практичному занятті про відмінності між класичною, некласичною та постнекласичною парадигмами раціональності, а також їхній вплив на соціальні науки. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення раціональності в соціально-політичних процесах.

Завдання для самостійної роботи

1. Здійсніть порівняльний аналіз класичної, некласичної та постнекласичної парадигм раціональності. Представити результати у вигляді порівняльної таблиці.
2. Оцініть відповідність процедурній раціональності конституційної реформи в Україні.

ТЕМА 4.

Раціоналізація соціальної інтеракції у контексті модернізації

Тема "Раціоналізація соціальної інтеракції у контексті модернізації" аналізує, як процес модернізації впливає на раціональність соціальної взаємодії. Повернення методологічного індивідуалізму підкреслює важливість індивідуальних рішень у формуванні соціальних структур. Однак парадокси та соціальні обмеження раціональності, згідно з Р. Колінзом, свідчать про те, що не всі рішення ведуть до позитивних соціальних результатів. Раціональні рішення щодо суспільної солідарності демонструють, як індивідуальні інтереси можуть бути узгоджені з колективними. Роль раціональності в процесі інтеракції, а також раціональна теорія держави, вказують на взаємозв'язок між економікою, соціологією, політологією та психологією. Останнє відкриває перспективи для нової науки про раціональну стратегію, що поєднує економічну теорію, математичні методи та соціологію.

Питання до практичного заняття

1. Повернення методологічного індивідуалізму.
2. Парадокси та соціальні обмеження раціональності (Р. Колінз).
3. Раціональні рішення щодо суспільної солідарності.
4. Роль раціональності у процесі інтеракції.
5. Раціональна теорія держави.
6. Взаємний вплив економіки, соціології, політології та психології.
Раціоналізм як основа економічного «імперіалізму»/
7. Нова наука про раціональну стратегію - міждисциплінарний синтез економічної теорії, математичних методів та соціології.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується ознайомитися з основними концепціями раціоналізації соціальної інтеракції, розглядаючи, як вони взаємодіють у контексті процесів модернізації. Зосередьтеся на поверненні методологічного індивідуалізму та його впливі на соціальну теорію, аналізуючи, як індивідуальні дії формують соціальні структури.

Досліджуйте парадокси та соціальні обмеження раціональності, зокрема концепції Р. Колінза, що допоможуть зрозуміти, як соціальний контекст впливає на раціональні рішення. Розгляньте раціональні рішення щодо суспільної солідарності, оцінюючи, як вони можуть сприяти чи заважати формуванню соціальної єдності.

Вивчіть роль раціональності у процесі соціальної інтеракції, аналізуючи механізми, за допомогою яких раціональні дії впливають на соціальні зв'язки. Розгляньте раціональну теорію держави та її підходи до розуміння політичних інститутів, а також взаємний вплив економіки, соціології, політології та психології в контексті раціоналізації.

Досліджуйте нові перспективи, які відкриває міждисциплінарний підхід до вивчення раціональної стратегії, поєднуючи економічну теорію, математичні методи та соціологію. Обговоріть, як цей синтез може сприяти розвитку сучасних концепцій у соціальних науках.

Підготуйтеся до обговорення та обміну думками на практичному занятті про роль раціоналізації соціальної інтеракції у процесах модернізації. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення раціональності в сучасних соціальних викликах.

Завдання для самостійної роботи

1. Наведіть приклади раціональних політичних рішень, які сприяли соціальній консолідації в Україні.
2. Визначте соціальні та політичні обмеження «економічної» раціональності в Україні. Наведіть приклади.

ТЕМА 5.

Постмодерністська критика соціально-політичної раціональності

Тема постмодерністської критики соціально-політичної раціональності досліджує, як процеси модернізації впливають на соціальну взаємодію та формування раціональності. Повернення до методологічного індивідуалізму підкреслює важливість індивідуальних рішень у створенні соціальних структур. Проте, як зазначає Р. Колінз, існують парадокси та соціальні обмеження раціональності, що свідчать про те, що не всі рішення ведуть до позитивних соціальних наслідків. Раціональні вибори, пов'язані з суспільною солідарністю, демонструють можливість узгодження індивідуальних інтересів із колективними. Дослідження ролі раціональності у соціальних інтеракціях та раціональної теорії держави відкриває нові перспективи для інтеграції економічної теорії, соціології, політології та психології, формуючи нову науку про раціональну стратегію.

Питання до практичного заняття

1. Ідентифікація модерну та постмодерну у науковому дискурсі.
2. Методологічні та світоглядні новації доби постмодерну.
3. Дискусії щодо назви постсучасного стану політики (У. Бек, Ю. Габермас, Е. Гіденс, Ф. Джеймсон, Ф. Ліотар).
4. Трансформації влади, культури та політики в умовах модерну та постмодерну.
5. Постмодерн як виклик раціональності.
6. Критика бінарних опозицій та раціональності: стратегії постмодернізації.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на постмодерністську критику соціально-політичної раціональності та її вплив на сучасний науковий дискурс. Розпочніть із ідентифікації модерну та постмодерну, аналізуючи, як ці концепти впливають на наше розуміння соціальних і політичних процесів.

Досліджуйте методологічні та світоглядні новації, які виникають у добу постмодерну, акцентуючи увагу на нових підходах до аналізу суспільства. Розгляньте дискусії щодо назви постсучасного стану політики, зокрема думки таких дослідників, як У. Бек, Ю. Габермас, Е. Гіденс, Ф. Джеймсон та Ф. Ліотар.

Вивчіть трансформації влади, культури та політики в умовах модерну та постмодерну, розглядаючи, як ці зміни впливають на соціально-політичні структури. Обговоріть постмодерн як виклик традиційним уявленням про раціональність, аналізуючи, як постмодерністські ідеї ставлять під сумнів основи раціонального мислення.

Розгляньте критику бінарних опозицій та раціональності в контексті постмодернізації, досліджуючи стратегії, що пропонуються постмодерністами для переосмислення традиційних концепцій.

Підготуйтеся до обговорення та обміну думками на практичному занятті про постмодерністську критику соціально-політичної раціональності. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення постмодернізму в контексті сучасних соціально-політичних викликів.

Завдання для самостійної роботи

1. Оцініть трансформації влади, культури та політики в умовах модерну та постмодерну. Наведіть приклади постмодерну у літературі та образотворчому мистецтві.
2. Охарактеризуйте бінарні опозиції у економічному, соціальному та політичному розвитку України.

ТЕМА 6.

Наукові картини світу, структура наукових революції (Т. Кун), раціоналізація науково-дослідницьких програм, раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос)

Тема досліджує, як наукове знання формує наше розуміння суспільства. Наукові картини світу відображають не лише теоретичні уявлення, але й впливають на раціоналізацію суспільної взаємодії. Структура наукових революцій, згідно з Т. Куном, демонструє, як парадигми змінюються, ведучи до нових способів сприйняття реальності. Раціоналізація науково-дослідницьких програм вказує на важливість методологічних підходів у науці, тоді як раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос) допомагають зрозуміти розвиток наукового мислення через призму зміни теоретичних основ. Ці аспекти підкреслюють складність наукового процесу та його зв'язок із суспільними змінами.

Питання до практичного заняття

1. Наукові картини світу та раціоналізація суспільної взаємодії
2. Структура наукових революції (візія історії науки Т. Куна).
3. Раціоналізація науково-дослідницьких програм.
4. Раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос).

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на розвиток і зміну наукових картин світу в різні історичні періоди. Розпочніть із дослідження того, як різні наукові парадигми формували наше розуміння світу на різних етапах історії.

Проаналізуйте структуру наукових революцій за Т. Куном, розглядаючи, як зміни парадигм відбувалися у контексті переходу від "нормальної" науки до "революційної" науки. Зверніть увагу на ключові приклади наукових революцій, які Кун описував у своїй праці "Структура наукових революцій", та досліджуйте їхній вплив на розвиток науки.

Досліджуйте концепцію раціоналізації науково-дослідницьких програм, акцентуючи увагу на ролі методологічних підходів у побудові системних і послідовних наукових досліджень. Вивчайте, як наукові програми структуруються, які критерії застосовуються для їх оцінки та як це впливає на успішність і розвиток наукових ідей.

Розгляньте раціональні реконструкції історії науки, які запропонував І. Лакатос. Досліджуйте його концепцію "науково-дослідницьких програм", що поєднує історію науки з філософією, надаючи інструменти для аналізу прогресу науки. Розгляньте, як Лакатос використовує цю концепцію для пояснення розвитку науки через історичні приклади, та з'ясуйте, як його підхід відрізняється від інших філософів науки.

Підготуйтеся до обговорення на практичному занятті, в якому ви зможете порівняти підходи Т. Куна та І. Лакатоса, а також висловити свої міркування щодо ролі раціоналізації у розвитку науки. На основі вивченого матеріалу сформулюйте власні висновки про значення наукових революцій та раціональних реконструкцій для сучасного наукового дискурсу.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити соціологічні дилеми дослідження посткомунізму
2. Оцініть вплив дилеми «індивідуалізм - колективізм» на наукову картину світу.

ТЕМА 7.

Раціоналізація соціальної дії та соціально-політичної взаємодії (М. Вебер)

Тема аналізує, як раціоналізація впливає на соціальні процеси та структури. Теорія соціальної дії М. Вебера підкреслює важливість індивідуальних дій у формуванні соціальних зв'язків та інститутів, що вказує на значення раціонального мислення в соціальних взаємодіях. Сутність процесу раціоналізації за Вебером охоплює переходи від традиційних до більш формалізованих і раціональних способів організації соціального життя. Типи легітимного панування, які він визначає, демонструють різні форми влади, що випливають з раціональних основ. Раціональне панування з бюрократичним штабом відображає ідеї про те, як бюрократія сприяє ефективному управлінню та забезпеченню стабільності в суспільстві. Ці аспекти підкреслюють важливість раціоналізації у формуванні сучасних соціальних та політичних структур.

Питання до практичного заняття

1. Теорія соціальної дії М. Вебера у контексті раціоналізації.
2. Сутність процесу раціоналізації за Максом Вебером.
3. Типи легітимного панування.
4. Раціональне панування з бюрократичним штабом (за М. Вебером)

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на теорію соціальної дії Макса Вебера, зокрема на зв'язок між раціоналізацією та різними типами соціальних дій. Вебер акцентує на раціональності як ключовому факторі, який визначає сучасну соціальну і політичну взаємодію. Розгляньте, як його концепція раціоналізації впливає на розуміння соціальних процесів, особливо через призму цілераціональної дії, де дії людей спрямовані на досягнення конкретних цілей з оптимальним використанням ресурсів.

Зосередьте увагу на сутності процесу раціоналізації у Вебера, де відбувається перехід від традиційних і ціннісних до раціональних форм дії. Проаналізуйте, як це впливає на розвиток соціальних і політичних інститутів, зокрема держави та економіки.

Особливо важливим є вивчення типів легітимного панування за Вебером, які включають традиційне, харизматичне і раціонально-легальне панування. Зверніть увагу на те, як раціональне панування з бюрократичним апаратом стає домінуючим у сучасних суспільствах, де влада ґрунтується на законах та формальних процедурах.

Ці питання допоможуть вам краще зрозуміти Веберову концепцію раціоналізації та її значення для соціальних і політичних структур у сучасному світі.

Завдання для самостійної роботи

1. Зробіть порівняльний аналіз типів соціальної дії М. Вебера.
2. Наведіть приклади різних типів легітимного панування серед політичних акторів в Україні.

ТЕМА 8.

Теорія комунікативної раціональності Ю. Габермаса

Тема вивчає, як комунікація формує соціальні відносини та структури. Типологія соціальної дії Габермаса акцентує увагу на різних способах взаємодії, що дозволяє зрозуміти, як індивіди орієнтуються на спільні цінності та розуміння. Комунікативна дія та комунікативна раціональність підкреслюють важливість діалогу в досягненні спільного розуміння і консенсусу. Публічна сфера, як простір раціонального діалогу, стає місцем, де відбувається обмін ідеями та цінностями, що сприяє демократичному процесу. Правила комунікативної раціональності визначають норми, які регулюють взаємодію, сприяючи відкритості та чесності в спілкуванні. Комунікативна раціональність як основа суспільної інтеграції вказує на її роль у формуванні соціальної єдності та розвитку демократичних інститутів. Ці аспекти підкреслюють значення комунікації в сучасному соціальному житті.

Питання до практичного заняття

1. Типологія соціальної дії Ю. Габермаса.
2. Комунікативна дія та комунікативна раціональність.
3. Публічна сфера як простір раціонального діалогу.
4. Правила комунікативної раціональності.
5. Комунікативна раціональність як основа суспільної інтеграції.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на центральне місце комунікативної раціональності у філософії Юргена Габермаса. Спочатку ознайомтеся з його типологією соціальної дії, де Габермас відокремлює комунікативну дію від інших типів соціальної взаємодії, акцентуючи на досягненні взаєморозуміння через мову.

Особливу увагу приділіть поняттю комунікативної раціональності, яка базується на принципі досягнення згоди через раціональний діалог, а не через примус або маніпуляцію. Проаналізуйте, як ця форма раціональності відрізняється від інструментальної раціональності, що використовується для досягнення конкретних результатів.

Досліджуйте публічну сферу, яку Габермас розглядає як простір для відкритого раціонального діалогу, де громадяни можуть обговорювати важливі суспільні питання. Вивчіть роль публічної сфери в демократичних процесах і те, як комунікативна раціональність може сприяти досягненню суспільної згоди.

Зверніть увагу на правила, що регулюють комунікативну раціональність, зокрема принципи рівності учасників діалогу, чесності та взаємної поваги. Проаналізуйте, як ці правила допомагають забезпечити ефективне функціонування суспільної інтеграції через діалог і комунікацію.

Насамкінець, досліджуйте, як комунікативна раціональність може слугувати основою суспільної інтеграції, формуючи взаєморозуміння та злагоду в соціумі.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняйте типи соціальної дії Ю. Габермаса та М. Вебера.
2. На основі публікацій у пресі Ю. Габермаса та А. Єрмоленка щодо війни в Україні оцініть релевантність теорії комунікативної раціональності у сучасному світі.

ТЕМА 9.

Раціональний індивід: голосування, публічна політика, повсякденне життя

Тема досліджує, як раціональність впливає на поведінку людей у різних соціальних контекстах. Концепція «Людина економічна» розкриває переваги та обмеження раціонального вибору в економічній діяльності, підкреслюючи, що не всі рішення базуються на чисто раціональних чи економічних критеріях. У контексті «людини політичної» акцентується увага на сутності та характеристиках індивідів, які беруть участь у політичному житті, де важливими є не лише раціональні, а й емоційні та культурні фактори. Електоральний вибір, як специфічний вид прийняття рішень, вимагає особливого аналізу, оскільки він відрізняється від економічного вибору через різні мотивації та соціальні впливи. Поняття «Великий вибір» ілюструє, як вибори можуть коливатися між екзистенційними запитами та маркетинговими стратегіями, що вказує на складність сучасного вибору в суспільстві. Ці аспекти демонструють, як раціональність формується і проявляється у повсякденному житті та політичних процесах.

Питання до практичного заняття

1. Концепція «Людина економічна»: переваги та обмеження.
2. «Людина політична»: сутність та характеристики.
3. Електоральний вибір: особливості та відмінності від економічного вибору.
4. «Великий вибір»: між екзистенційним та маркетинговим.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на концепцію "раціонального індивіда" в контексті соціальних та політичних виборів. Розпочніть з аналізу концепції «Людина економічна», вивчаючи її переваги, такі як можливість пояснити поведінку індивіда у ринкових умовах, та обмеження, пов'язані з її спрощеним уявленням про людську мотивацію та соціальну взаємодію.

Продовжте дослідження, розглядаючи концепцію «Людина політична». Зосередьтеся на сутності та характеристиках цієї категорії, акцентуючи увагу на соціальних, культурних та політичних аспектах, які впливають на поведінку громадян.

Важливим аспектом є електоральний вибір. Розгляньте його особливості та відмінності від економічного вибору, зокрема, чому вибори можуть бути менш раціональними та підпадати під вплив емоцій, ідентичності та соціального контексту.

Завершіть дослідження поняттям «Великий вибір», розглядаючи його в контексті екзистенційних і маркетингових підходів. Проаналізуйте, як ці два підходи впливають на формування рішень індивідів у політичній сфері, а також які наслідки це має для демократії та громадянського суспільства.

Ця тема дозволить вам краще зрозуміти складність і багатогранність поведінки раціонального індивіда в умовах сучасного світу.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте «Людину економічну», визначте переваги та обмеження цієї моделі для досліджень у соціальних та поведінкових науках.
2. Порівняйте моделі «Економічної людини» та «Політичної людини».

ТЕМА 10.

Раціональна гра бюрократа: між суспільним інтересом та максимізацією ренти (В. Нісканен)

Тема досліджує складні відносини між бюрократією та політичними інститутами в контексті раціонального вибору. Раціональна гра бюрократа акцентує увагу на процесах максимізації ренти, що може призводити до конфлікту між інтересами суспільства та індивідуальними прагненнями бюрократів. Проблеми політичного представництва виникають, коли постає питання: хто обирає бюрократа і які інтереси при цьому враховуються? Двостороння політична монополія, описана В. Нісканеном, підкреслює, як політична та бюрократична еліти можуть створювати симбіоз, який посилює їхні позиції на шкоду суспільному інтересу. Модель несумісності вказує на труднощі в контролі над бюрократією та необхідність запровадження механізмів, що стимулюють раціональну поведінку чиновників. Гіпотези надмірних витрат, неефективності виробництва та надмірного попиту демонструють різноманітні аспекти бюрократичної діяльності, що потребують критичного аналізу. Вивчення детермінізму економічних моделей раціонального індивіда в цій темі дозволяє краще зрозуміти, як раціональність формує державну політику та бюрократичні процеси.

Питання до практичного заняття

1. Раціональна гра бюрократа: максимізація ренти.
2. Проблеми політичного представництва: хто обирає бюрократа?
3. Двостороння політична монополія (В. Нісканен).
4. Модель несумісності. Механізми політичного контролю над бюрократією. Як примусити бюрократію діяти раціонально?
5. Гіпотеза надмірних витрат. Гіпотеза неефективності виробництва. Гіпотеза надмірного попиту.
6. Детермінізм економічних моделей раціонального індивіда.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на концепцію раціональної гри бюрократа, запропоновану В. Нісканеном, і на взаємодію між суспільним інтересом і максимізацією ренти. Розпочніть з вивчення того, як бюрократи, діючи в умовах обмежених ресурсів, намагаються максимізувати свою вигоду через збільшення бюджету та повноважень.

Продовжте дослідження, розглядаючи проблеми політичного представництва, зокрема, хто обирає бюрократів і яким чином це впливає на їхню діяльність. Важливо зосередитися на механізмах, через які бюрократи отримують підтримку від політичних лідерів і виборців.

Досліджуйте концепцію двосторонньої політичної монополії Нісканена, яка вказує на те, як бюрократи можуть укласти союзи з політиками для отримання вигод, що може призводити до неефективності в управлінні ресурсами.

Важливим аспектом є модель несумісності та механізми політичного контролю над бюрократією. Розгляньте, як можна примусити бюрократію діяти раціонально, аналізуючи різні підходи до контролю та оцінки її діяльності.

Вивчіть гіпотези надмірних витрат, неефективності виробництва та надмірного попиту, які можуть пояснити проблеми в роботі бюрократії. Ці гіпотези допоможуть вам зрозуміти, як бюрократичні структури можуть відхилятися від ідеалу раціонального управління.

Насамкінець, розгляньте детермінізм економічних моделей раціонального індивіда та його вплив на розуміння бюрократичного поведінки. Це дозволить вам краще усвідомити складнощі, з якими стикаються бюрократи в процесі прийняття рішень у публічному управлінні.

Завдання для самостійної роботи

1. Наведіть приклади максимізації у раціональній грі бюрократа
2. Оцініть ефективність різних моделей політичного контролю над бюрократією.

ТЕМА 11.

Рациональні індивіди й ірраціональні суспільства: логіка колективної дії (М. Олсон)

Тема М. Олсона зосереджується на взаємозв'язку між індивідуальною раціональністю та колективною поведінкою в суспільстві. Олсон підкреслює, що, хоча індивіди можуть діяти раціонально, колективні дії часто виявляються ірраціональними, що веде до проблеми "колективної дії" і, зрештою, до виникнення "хижих" практик, які загрожують демократії. Відсутність хижацтва в соціальних інститутах є критично важливою для збереження демократичних процесів, і питання про те, чи є раціональні шляхи досягнення цієї мети, стає основою аналізу. Уряд, згідно з Олсоном, відіграє важливу роль у розширенні ринків, допомагаючи координувати інтереси індивідів. Його концепція кримінальної метафори раціональної поведінки підкреслює парадокси, які виникають, коли раціональні індивіди діють в умовах ірраціональних соціальних норм. Завершуючи, Олсон пропонує інтерпретацію раціонального подолання комуністичних і капіталістичних диктатур, акцентуючи увагу на важливості раціонального мислення для розвитку суспільства та подолання соціальних викликів.

Питання до практичного заняття

1. Рациональні індивіди в інтерпретації М. Олсона
2. Чому відсутність «хижацтва» є умовою демократії? Чи є раціональний шлях досягнення цього?
3. Роль уряду у розширенні ринків (за М. Олсоном)
4. Кримінальна метафора раціональної поведінки
5. Рациональне подолання комуністичних та капіталістичних диктатур (М. Олсон).

Методичні рекомендації до вивчення теми:

При вивченні цієї теми рекомендується звернути увагу на концепцію раціональних індивідів в інтерпретації М. Олсона та її значення для розуміння колективної дії. Розпочніть з вивчення основних ідей Олсона про те, як раціональні індивіди можуть діяти в інтересах суспільства, незважаючи на можливі конфлікти інтересів.

Досліджуйте питання відсутності «хижацтва» як умови демократії. Зосередьтеся на тому, чому необхідність запобігання егоїстичному поведінню може бути вирішальною для стабільності демократичних систем і чи існує раціональний шлях досягнення цієї мети.

Розгляньте роль уряду у розширенні ринків за Олсоном. Аналізуйте, як державні інститути можуть сприяти економічному розвитку та забезпеченню рівних можливостей для всіх учасників ринку.

Зверніть увагу на кримінальну метафору раціональної поведінки, яка демонструє, як раціональні рішення можуть призводити до соціально небезпечних наслідків. Вивчіть, як це впливає на суспільні норми та цінності.

Насамкінець, досліджуйте питання раціонального подолання комуністичних та капіталістичних диктатур, зокрема, як раціональна поведінка індивідів може сприяти змінам у політичних системах. Це дозволить вам зрозуміти, як колективні дії можуть приводити до важливих соціальних і політичних трансформацій.

Завдання для самостійної роботи

1. Оцініть рецепт М. Олсона щодо подолання комуністичних диктатур.
2. Охарактеризуйте кримінальну метафору раціональної поведінки.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати есе за однією із наведених тем:
 - Раціоналізація політичного життя як елемент процесу легітимації влади;
 - Комунікативні виклики для сучасного політичного простору;
 - Раціоналізація політичної взаємодії в умовах модернізації суспільства.

2. Здобувачеві другого рівня освіти обрати самостійно виборчу кампанію та, використовуючи матеріали мас-медіа, програми політичних партій та/або кандидатів, результати соціологічних досліджень та дані ЦВК здійснити її раціональну реконструкцію. Використання методу раціональної реконструкції передбачає визначення особливостей стану об'єкту дослідження через виявлення та інтерпретації логіки його становлення у історичній ретроспективі. Основне питання, яке потребує відповіді: чому серед усіх можливих альтернатив розвитку була реалізована одна можливість, яка спричинила трансформації об'єкта до сучасного стану?

Необхідно виконати наступну послідовність кроків:

- окреслити соціально-політичний контекст виборчої ситуації;
- визначити основних індивідуальних та колективних (інституційних) акторів виборчої кампанії, які визначальним чином впливали на її хід та результат;
- дослідити основні конфлікти та альтернативи виборчої кампанії;
- оцінити раціональність електорального вибору;
- охарактеризувати наслідки електорального вибору для політичної системи та громадянського суспільства.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1. Плюралізм інтерпретацій соціально-політичної раціональності.
2. Раціональність як методологічний інструмент аналізу.
3. Раціональність як предмет аналізу.
4. Раціональність як цінність.
5. Етапи становлення раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках.
6. Класична парадигма раціональності.
7. Некласична раціональність: сутність та особливості.
8. Постнекласична парадигма раціональності.
9. Філософські джерела раціональної традиції у соціальних та поведінкових науках .
10. Що таке Просвітництво?
11. Назвіть девіз Просвітництва. Як Ви його розумієте?
12. Переваги та обмеження публічного використання розуму.
13. Раціоналізація публічної політики: теоретичні основи.
14. Раціоналізм та ірраціоналізм: протиріччя у політичному просторі.
15. Раціональна та утилітарна традиції у політичній науці (Р. Коллінз).
16. Раціональність у Новий час: «людський розум встає на власні ноги».
17. Раціональність та модернізація.
18. Раціоналізація соціальної інтеракції у контексті модернізації.
19. Постмодерністська критика соціально-політичної раціональності.
20. Розуміння раціональності епохи модерну та постмодерну: порівняльний аналіз.
21. Роль бюрократії у процесі раціоналізації політики.
22. Соціальні дії за М. Вебером та Ю. Габермасом: спільне та особливе.
23. Співвідношення індивідуальної та колективної раціональності.
24. Сутність процесу раціоналізації за Максом Вебером.
25. Раціоналізація соціальної дії та соціально-політичної взаємодії (М. Вебер).
26. Сутність процесу раціоналізації політики та інших суспільних просторів (за М. Вебером).
27. Теорія комунікативної раціональності Ю. Габермаса.
28. Теорія раціонального вибору як методологія дослідження публічної політики.
29. Типологія соціальної дії: погляд Ю. Габермаса.
30. Як обрати раціонально? Наведіть приклади з повсякденного життя та публічної політики.
31. Як перетворити індивідуальну раціональність у суспільну, а індивідуальний інтерес на колективний (національний)?
32. Історичні витоки проблеми раціональності.
33. Постмодерн як виклик раціональності.

34. Критика бінарних опозицій та раціональності: стратегії постмодернізації.
35. Наукові картини світу та раціоналізація суспільної взаємодії.
36. Наукові картини світу та структура наукових революцій (Т. Кун).
37. Раціоналізація науково-дослідницьких програм.
38. Раціональні реконструкції історії науки (І. Лакатос).
39. Раціональний індивід: основні підходи до визначення.
40. Економічна раціональність та «Економічна людина».
41. Раціональний індивід: голосування, публічна політика, повсякденне життя.
42. Раціональна гра бюрократа: між суспільним інтересом та максимізацією ренти (В. Нісканен).
43. Раціональні індивіди й ірраціональні суспільства: логіка колективної дії (М. Олсон).
44. Чому відсутність «хижацтва» є умовою демократії? Чи є раціональний шлях досягнення цього?
45. Роль уряду у розширенні ринків (за М. Олсоном).
46. Кримінальна метафора раціональної поведінки.
47. Раціональне подолання комуністичних та капіталістичних диктатур (М. Олсон).
48. Утилітаризм - джерело раціональної традиції.
49. Парадокси та соціальні обмеження раціональності (Р. Колінз).
50. Поняття раціональності у соціальних науках.
51. Постінституційні дослідження: раціональне обмеження насильства.
52. Раціональна держава: насильство, організації, інститути.
53. Суспільства обмеженого доступу та суспільства відкритого доступу (Д. Норт).
54. Раціоналізація для еліт: сутність проблеми.
55. Чому країни чинять опір верховенству права та раціональним інститутам: відповідь неонституціоналізму.
56. Умови та обмеження переходу до суспільства відкритого доступу.
57. Логіка порядку відкритого доступу.
58. Логіка природної держави.
59. Логіка переходу від суспільств закритого доступу до суспільств відкритого доступу.
60. Нова логіка колективної дії та пошуку ренти.
61. Інституціоналізація відкритого доступу.
62. Новий порядок денний для суспільних наук.
63. Упередження у повсякденному житті. Їх роль та можливість раціоналізації упереджень.
64. Чи існує у дійсності Індія? Відповідь І. Валерстайна.
65. Раціоналізація історії та історична соціологія.
66. Чому країни є породженням світ-системи?
67. Чи є факти «історією»?
68. Екстрапольте міркування І. Валерстайна на історію України.
69. Теорія раціонального вибору: п'ять характеристик раціонального індивіда.

70. Який вибір є раціональним з точки зору теорії раціонального вибору?
71. Теорія раціонального вибору та теорія публічного вибору: спільне та відмінне.
72. Теорія раціонального вибору: переваги та обмеження.
73. Раціональна реконструкція виборчих кампаній в Україні (в якості прикладу наведіть одну із кампаній на вибір).
74. Назвіть п'ять раціональних політичних рішень у вітчизняній політиці. Обґрунтуйте.
75. Основні підходи до тлумачення «раціональності», «раціонального».
76. Соціальні складові та критерії раціональної поведінки.
77. Взаємозалежність політичної раціональності та економічного розвитку (Б. Гаврилишин).
78. Проблематизація раціональності як час суспільної кризи: ретроспектива питання.
79. Просвітництво як проект раціоналізаторського ставлення до світу.
80. Утилітаризм Є. Бенґама як джерело раціональної традиції.
81. Раціональність як результат та процес мислення (Г. Саймон).
82. Логіка раціонального індивіда.
83. Процедурна раціональність: сутність та характеристики.
84. Якісний аналіз: нові перспективи раціональності.
85. Парадокси та соціальні обмеження раціональності (Р. Колінз).
86. Раціональна теорія держави.
87. Взаємний вплив економіки, соціології, політології та психології. Чи є раціоналізм основою економічного «імперіалізму»?
88. Дискусії щодо назви постсучасного стану політики (У. Бек, Ю. Габермас, Е. Гіденс, Ф. Джеймісон, Ф. Ліотар).
89. Критика бінарних опозицій та раціональності: стратегії постмодернізації.
90. Раціональне панування з бюрократичним штабом (за М. Вебером).
91. Правила комунікативної раціональності. Комунікативна раціональність як основа суспільної інтеграції.
92. Концепція «Людина економічна»: переваги та обмеження.
93. Електоральний вибір: особливості та відмінності від економічного вибору.
94. «Великий вибір»: між екзистенційним та маркетинговим.
95. Двостороння політична монополія (В. Нісканен).
96. Модель несумісності. Механізми політичного контролю над бюрократією. Як примусити бюрократію діяти раціонально?
97. Гіпотеза надмірних витрат. Гіпотеза неефективності виробництва. Гіпотеза надмірного попиту.
98. Детермінізм економічних моделей раціонального індивіда.
99. Раціональне подолання комуністичних та капіталістичних диктатур (М. Олсон).
100. Чому країни чинять опір верховенству права та раціональним інститутам: відповідь неоінституціоналізму (Б. Вейнгагст).

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

Основні джерела:

1. Бреннан Дж. Проти демократії / пер. з англ. М. Бистрицький. Київ : Дух і літера, 2020. 464 с.
2. Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше / пер. М. Климчук. Київ: Наш Формат, 2023. 332 с.
3. Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду / пер. С. Крикуненко. Київ: Наш Формат, 2023. 464 с.
4. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Пер. з англ. К. : Наш Формат, 2020. 192 с.
5. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К.: Bookchef, 2022, 416 с.
6. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація: монографія; МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса: Астропринт, 2009. 288 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/511>.

Допоміжні джерела:

7. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності / пер. О. Дем'янчук. Київ: Наш Формат, 2023. 440 с.
8. Арістотель. Метафізика / пер. з давньогр. О. Панич. Київ : Темпора, 2022. 848 с.
9. Гіоане І. М. Феномен політичного вибору як взаємодія свободи та відповідальності: політико-культурний аспект: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 Київ, 2021. 20 с.
10. Яковлев Д. В. Зміна поколінь в українському середньому класі. Український соціум: політико-психологічний вимір зміни поколінь : зб. наук. праць. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 груд. 2023 р. Київ–Ніжин, 2023. С. 48-54. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27590>
11. Яковлев Д. В. Креативний клас – феномен інформаційного суспільства. Трансформація українського суспільства в цифрову еру : матер. III Всеукр. наук.-практич. конф., (22 березня 2024 р.). Львів–Торунь, 2024. С. 100-104. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-389-0-27>
12. Яковлев Д. В. Політичний вибір посадових осіб публічної влади в Україні: політико-психологічні чинники. Науковий журнал «Габітус». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 53. С. 212-217. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.53.36>
13. Яковлев Д. В. Раціональний вибір у сучасному політичному процесі: соціально-психологічні дихотомії. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри=Modern political processes: global and national dimensions : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м.Одеса, 30 листопада 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. - С. 23-27. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26980>

- 14.Яковлев Д. В., Яковлева Л. І. Політична діяльність задля суспільного блага: місія та виклики середнього класу. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. Вип. 47. С. 145–150. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/47_2024/47_2024.pdf
- 15.Яковлев Д. В., Яковлева Л. І. Політична креативність середнього класу у процесі реалізації ідеї суспільного блага. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. Вип. 48. С. 254–258. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/48_2024/48_2024.pdf
- 16.Яковлев Д. Політична Одиссея середнього класу в Україні: між Сциллою популізму та Харибдою олігархії. Левіафан. 2023. №1. С. 36 – 42.
- 17.Autor D., Dorn D., Hanson G., Majlesi K. Importing political polarization? The electoral consequences of rising trade exposure. American Economic Review. №110(10), 2020. P. 3139–3183.
- 18.Bankston III, Carl L.,Jun, Rationality, Choice and the Religious Economy, Review of Religious Research. 2022. Vol. 43, Issue 4. P. 311-325.
- 19.Bergh A., Karna A. Globalization and populism in Europe. 2020. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-020-00857-8>
- 20.Clinton J. D. The effect of majority party agenda setting on roll call. Public Choice. 2020. Vol. 185, issue 3-4, Dec. P. 459-483.
- 21.Gailmard S. Game theory and the study of American political development. Public Choice. 2020. Vol. 185, issue 3-4, Dec. P. 315-333.
- 22.Ritzer G. The Weberian Theory of Rationalization and the McDonaldization of Contemporary Society. Illuminating Social Life: Classical and Contemporary Theory Revisited / editor P. Kivisto. P. 41-59. URL: http://www.corwin.com/upmdata/16567_Chapter_2.pdf
- 23.Yakovleva L., Yakovlev D. Institutional interaction and political choice in a transitional society. What role for the social sciences. Nationalism and Ethnic Politics. 2021. № (4). P.582-608. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-190-2/146-163>

Ресурси відкритого доступу:

<http://www.apsanet.org/aprsr> – American Political Science Review.

www.journals.uchicago.edu/toc/jpe/current – Journal of Political Economy.

<https://publicchoicesociety.org/> – Public Choice Society.

<http://www.uisr.org.ua/> - Український інститут соціальних досліджень.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

<http://www.useps.org> – офіційний сайт українського центру економічних та політичних досліджень ім. Разумкова.

<http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

<http://www.rada.kiev.ua> – Бібліотека Верховної Ради України.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Денис Вікторович Яковлев

ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів вищої
освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності – 052 «Політологія»

Електронне видання

В авторській редакції